

REČNIK

manje poznatih reči i pojmova

- Abiturijenski kurs* – (lat.) Pripreme za prelaz iz srednje u višu školu za koju je pri upisu prethodni uslov velika matura
- Affidavit* – (engl.) pismena izjava pod zakletvom – dozvola za ulaz u SAD
- Akiba (ben Josef)* – slavni učitelj iz doba Bar Kohbinog ustanka protiv Rimljana; ili kraćica umesto Agudat ha-noar haivri „Akiba“ (udruženje jevrejske omladine „Akiba“) – skautski omladinski pokret opštih cionista („Akiba“ vaspitava omladinu u nacionalnom duhu za učestvovanje u izgradnji Erec Jisraela.
- Alija* – (hebr.) uspon, penjanje. Useljenje u Palestinu, odnosno kasnije, Izrael – jer je prema tradiciji za Jevreje odlazak u Palestinu značio ‘uznošenje’. „Alija znači više od imigracije: to je glavni ideal cionizma i primarni cilj njegove realizacije. On podrazumeva lično učešće u ponovnoj izgradnji jevrejske domovine i uspon pojedinca na viši nivo samoispunjenja kao člana ponovo rođene nacije.“ (EJ, 1971: 633).
- Antisemitizam* – rasna, nacionalna i verska mržnja prema Jevrejima. Pojava se može pratiti od antičkog vremena do danas. Rezultat antisemitske propagande je ideja o „konačnom rešenju jevrejskog pitanja“ u Drugom svetskom ratu i uništenje 6 miliona Jevreja. Pojam je uveden oko 1880. godine.
- Appello* – (ital.) zbor, prozivka
- Appell-platz* – (nem.) sabirno mesto za prebrojavanje
- Arbeitskomando* – (nem.) radna komanda
- Aron bakodeš* – (hebr.) sveti orman, spremište u kome se čuvaju svici *Tore* u *sinagogi*
- Aškenazi* – pridev izveden iz zemljopisnog pojma *Aškenaz* kako se počev od srednjeg veka u hebrejskoj književnosti naziva Nemačka. Aškenazi su deo jevrejskog naroda koji govori jidiš ili nemački, pa i neki od srednjeevropskih ili istočnoevropskih jezika. Aškenazi, žitelji, nemačkog govornog područja, koji su se selidbama proširili u istočnu, a kasnije i južnu Evropu, imaju neke razlike u liturgijskom i jezičkom smislu u odnosu na Sefarde, jer na drugi način izgovaraju i neke samoglasnike i suglasnike hebrejskog pisma (navedeno prema Glosariju koji je u katalogu izložbe – *Židovi na tlu Jugoslavije*, sastavio Eugen Verber).
- Aufseherin* – (nem.) žena – SS-nadzornica, nadzornica
- Bar micva* – (doslovno – sin zakona); versko punoletstvo za jevrejskog muškaraca koji je navršio 13 godina. Obavlja se u sinagogi kada se dečak poziva pred *Toru*. Ovim činom muškarac postaje punopravni član opštine odgovoran

- za svoja dela pred Bogom. Proslavlja se veoma svečano u kućama.
- Bat micva* – uvođenje u versko punoletstvo devojčice sa navršenih 12 godina. Svečano se proslavlja u kući.
- Bersaljeri* – (ital.) brzo pokretna jedinica italijanske vojske
- Blockälteste(r)* – (nem.) zapovednica(k) barake (bloka)
- Blocksperr*e – (nem.) zabrana izlaska iz bloka
- B'nai Brit, Bne Berit* – društvo koje se bavi humanitarnim i kulturno-prosvetnim radom. Po svojoj elitističkoj organizaciji i ložama veoma podseća i često se poistovećuje sa masonskim organizacijama
- Cionizam* – po brdu Cionu, gde je bio izgrađen jerusalimski hram; u prenesenom smislu označava sam Jerusalem kao verski i kulturni centar Jevreja. Nacionalno-politički pokret koji teži nacionalnom preporodu i okupljanju Jevreja na obnovljenoj nacionalnoj državi koju su naseljavali u biblijskim vremenima.
- Confin*o libero – (ital.) prinudni boravak, slobodno kretanje na ograničenoj teritoriji
- Copri*fuoco – (ital.) pokrivanje vatre, prenosno: policijski čas
- Čakulati* – (dalmatinski dijalekt) časkati, brbljati
- Daidža* – (turc.) stric
- Daskalica* – (bug) učiteljica
- Dijaspora* – rasejanje, raseljavanje naroda, rasipanje; na hebrejskom: *galut* – prognostvo
- Dreher*i – (nem.) mehaničarska radionica za obradu metala tokarenjem
- Duš-raum* – (nem.) prostorija sa tuševima
- Erec* – (hebr.) zemlja; često se koristi kao sinonim za Izrael.
- Endloesung* – (nem.) konačno rešenje – fašistički termin za uništenje Jevreja („konačno rešenje podrazumeva sistematsko biološko uništenje Jevreja...” – Eichman).
- Feces* – (lat. faeces) izmet
- Geto* – (ital.) deo grada u kome su, po naređenju vlasti, Jevreji morali (ili želeli) da žive. Geto se noću zaključavao a zbog velike prenaseljenosti u getima je vladao nezdrav život. Pojam je uveden u Italiji.
- Hagana* – (hebr.) odbrana, ili *Hagana acmit* – samoodbrana, jevrejska odbrana u Palestini, organizovana posle prvih arapskih nereda u Jafi 1921. godine. Posle nastanka države Izrael 1948. godine postala regularna armija i ime joj je inkorporirano u naziv zvanične armije nove države – Zeva Haganah le Izrael.
- Habšara* – (hebr.) priprema za odlazak u Palestinu; omladinci su se pripremali za rad u poljoprivrednim i zanatskim delatnostima. U gradu su održavani zanatski kursevi, a na selima, na većim dobrima, kursevi iz poljoprivrede. U Jugoslaviji je bilo nekoliko *habšara*.
- Haluc*, (*mn* – *halucim*) – (hebr.) pionir koji se u galutu (rasejanju) sprema za odlazak u Erec Jisrael.
- Hamiša asar bišvat* – (hebr.) praznik poznat kao *Tubišvat*, *Hamišoši*, *Fruas* ili Nova godina drveća. Slavi se 15. dana u mesecu *Ševatu* (januar-februar).
- Hanuka* – (hebr.) praznik svetlosti, slavi se osam dana počevši od 25. dana meseca *Kisleva* (decembar-januar) u znak sećanja na oslobodilačku borbu protiv helenskih okupatora u III veku pre n.e.
- Hašomer hacair* – (hebr.) Mladi stražar, cionistička omladinska organizacija socijalistički orijentisana. Cilj joj je bio

vaspitanje omladine za izgradnju jevrejske domovine na biblijskom tlu.

Haver – (hebr.) drug; havera – drugarica, haverim – drugovi, haverot – druga-
rice

Heder – (hebr.) soba. Heder je škola u kojoj se suče prvi stepen tradicionalnog jevrejskog obrazovanja. Kod *Sefarda* ova škola se naziva *meldar*. „Ovakve obrazovne ustanove su osnovane 63. godine pre n.e. u Judeji, a inicijator je bio Rabi Jošua ben Gamla. On je uveo obavezu da se izaberu učitelji za decu od sedam godina u svakoj pokrajini i u svakom gradu. Kasnije, sve do Prvog svetskog rata, u heder su dolazila deca i mlađa od sedam godina. Nastava je trajala celi dan, od ranog jutra, do osam-devet sati uveče. Dečaci bi za tri meseca naučili hebrejsko pismo. Četvrtog meseca bi počinjali da čitaju Humaš (Toru), zatim Mišnu i Talmud.“ (Danon, 1996: 216).

Hefsa – (turb.) sedmica

Häftling (*Häftling*) – (nem.) zatočenik

Hehaluc – (hebr.) svetska organizacija *haluca* – u nju su se učlanjivali svi *haluci* koji se pripremaju za *aliju*

Holokaust – (grč. – holos – čitav; kaustos – spaljen) stradanje Jevreja u toku Drugog svetskog rata ubijanjem u gasnim komorama i spaljivanjem njihovih leševa u krematorijumima.

Hora (*bava*) – (hebr.) jevrejske narodne igre

Hupa – (hebr.) baldahin, deo svadbene ceremonije kada mladenci staju pod baldahin

I. G. Farbenindustrie – *Interessengemeinschaft der Farbenindustrie* – (nem.) Interesna zajednica nemačke industrije *boja*; naziv industrijskog koncerna koji je jevrejske zatočenike upotrebljavao kao besplatnu radnu snagu.

Jad Vašem (*Yad Vashem*) – (hebr.) „Ruka i ime“ (*jad* – ruka, *šem* – ime), spomenik i arhiv u Jerusalimu o stradanju

Jevreja u toku Drugog svetskog rata stvoren odlukom *Kneseta* 1953. donošenjem posebnog Zakona o sećanju na mučenike i junake – *Jad Vašem*. „Smisao donetog zakona je da se podigne večni spomenik u svesti jevrejskog čoveka za uspomenu na milione nevinih žrtava, na borce, na neizreciva blaga jevrejskih kulturnih vrednosti koja su vekovima stvarana a koja je zločinački nacizam uništio“ (Alkalaj, 1971).

Ješiva – (hebr.) visoka verska škola u koju se ide nakon završene prve verske škole (*heder* kod Aškenaza, a *meldar* kod Sefarda). „Izraz ‘ješiva’ se u Talmudu upotrebljavao za najstariju jevrejsku ustanovu posvećenu prvenstveno proučavanju Tore, Talmuda, jevrejskih propisa i za razvijanje jevrejske misli“ (Danon, 1996: 217).

Jidiš – govorni jezik aškenaskih Jevreja iz Nemačke, srednje i istočne Evrope. „Nastao na osnovu nekih narječja srednje-visoko-njemačkog iz X v. fiksiranih na tom stupnju razvoja, kasnije leksika proširivana hebrejskim i aramejskim a dolaskom u slavenske zemlje i slavenskim (poljskim, ukrajinskim i dr.) riječima. Piše se hebrejskim pismom, posebno prilagođenim fonetici tog jezika.“ (Verber, Glosarij u katalogu *Židovi na tlu Jugoslavije*, str. 337).

Jom kipur – praznik, Dan pomirenja, slavi se 10. dana meseca *Tišrija*; post dug 24 sata

Jugendaliyah – (nem.) Alijat hanoar, omladinska alija

Kadiš – svet (na aramejskom, tada govornom jeziku Jevreja); molitva za pokojnike. „Kadiš je prastara molitva, nastala u Palestini, odakle je prenetu u sve zemlje galuta (rasejanja). Izuzet poslednje strofe – koja je na hebrejskom – izvorni jezik kadiša je aramejski, da bi bio razumljiv obi-

nim ljudima koji nisu znali hebrejski. /.../ Suština Kadiša je izjava verno-
sti Bogu i prihvatanje njegovog suda,
u skladu sa načelom da je čovek du-
žan da oda hvalu i za nesreću koja ga
je zadesila, kao što odaje zahvalnost i
za dobro.“ (Danon, 1996: 179,
180–181). Molitvu kazuje sin ili naj-
bliži rođak.

Kal – vidi sinagoga

Kantor – (lat.) (hebrejski *hazan*) u jevrej-
skom bogoslužjenju – pevač molitava

Kapo – (ital.) glava, glavar, komandujući za-
točenik

Kašrut, kašer, kašerut, košer – (hebr.) pridrža-
vanje verskih propisa pri izboru i na-
činu pripremanja hrane (kašer = či-
sto, dozvoljeno).

Kebila – (hebr.) zajednica, opština. Oblik
organizovanja Jevreja u dijaspori.
Zajednica se brinula o svim oblastima
života svojih članova (verskom,
kulturnom, socijalnom itd.).

Ken – (hebr.) гнездо, cionistička omladin-
ska grupa

Ketuba – (hebr.) pismeni bračni ugovor

Kibuc – (hebr.) poljoprivredno imanje u ko-
lektivnom vlasništvu nad zemljom,
sredstvima i proizvodima. Organi-
zacija rada je zasnovana na dogovo-
ru, dobrovoljnosti i ravnopravnosti
članova kibuca. Prvi kibuc *Degania*
osnovan je 1909. godine. Kibuci
imaju i odbrambeni karakter.

Kibucnik – član kibuca

Kiduš – „naziv za molitvu kojom se posve-
ćuje subota i praznik, a zasniva se na
biblijskoj zapovesti: „Zahor et jom
ašabat lakadešo“ („Ne zaboravi da
svetkuješ Šabat“) – II knj. Mojs. 20:7.
„Moli se nad čašom vina, jer se vino
ponekad spominje u Bibliji kao sino-
nim radosti.“ (Danon, 1996: 11).

Kipa – (hebr.) mala kapa koju Jevreji nose u
sinagogi i pri molitvama, a religiozni
Jevreji kipa nose stalno.

„Konačno rešenje“ – videti *Endloesung*.

Kvuca („*Mišomar*“) – (ivrit) družina, organi-
zaciona jedinica kena, grupa, mala
zajednica

Ladino – jevrejsko-španski jezik, ili džudeo-
espanjol, ili džudezmo. Srednjeve-
kovni španski jezik koji su Sefardi
govorili i sačuvali. Obogaćen je he-
brejskim, turskim i slovenskim reči-
ma.

Laissez-passer (franc.); *Lascia passare* (ital.) –
propusnica

Lajze kontrol – kontrola vašljivosti (Lause –
vaši)

Lufswaffe – (nem.) Nemačko vazduhoplov-
stvo

Maces, maca, macot – (hebr.) hleb bez kvasca
koji se pravi za *Pesah* kada je u toku
osam dana zabranjeno svako jelo u
kojem ima kvasca i svakog drugog
proizvoda kiselog vrenja.

Madrih, madriha – (hebr.) rukovodilac

Magen David – (hebr.) Davidov štit. Šesto-
kraka zvezda, heksagram; jedan od
simbola jevrejstva; danas se nalazi i
na izraelskoj zastavi. (Upotrebljava
se i termin Solomonovo slovo.)

Makabi – (hebr.) čest naziv jevrejskih
sportskih društava koja su dobila ime
po Judi Makabiju, jevrejskom junaku
iz 2. veka pre n. e.

Megila – (hebr. = svitak) skraćeni naziv za
biblijsku knjigu o Esteri koja se čita
za *Purim*

Menabel – (hebr.) omladinski rukovodilac

Menora – (hebr.) sedmokraki svećnjak; je-
dan od simbola jevrejstva. Menora je
uzeta za grb današnjeg Izraela.

Mezuza – (hebr.) svitak sa odlomkom tek-
sta iz Biblije koji se pričvršćuje na
desni dovratka kućnih vrata

Micva – (hebr.) verska zapovest, dobro delo

Minjan – (hebr.) (minjan = broj) deseterica
muškaraca starijih od 13 godina su
uslov za održanje službe u Sinagogi

Mošava – (hebr.) naselje; u jevrejskoj kolo-
nizaciji to je nekolektivna farma, gde

- svaki pojedinac ima svoje zemljište; u omladinskim organizacijama – logor, kamp
- Muzlman* (logorski žargon) – oznaka za čoveka koji je pri kraju života od iscrpljenosti. Koren reči verovatno potiče od nemačke reči *Muschl* (školjka) i *Mann* (čovek). Smisao: školjka čuva oblik i posle gubitka sadržaja.
- Numerus clausus* – (lat.) zakonski ograničava broj za upis Jevreja na fakultete i srednje škole u određenom procentu
- Njilaši* – (mađ.) mađarski ultradesničari – fašisti „strelastih krstova“
- Ole, ola* (ž.) *olim* (mn.) – novi useljenici u Izrael.
- Omama* – (mađ.) baka
- Panjoka* – (ital.) okrugli vojnički hleb
- Pesab* – (hebr.) *pasha* – praznik koji se slavi u znak sećanja na izlazak iz Egipta. Počinje 15. dana meseca *Nisana* (mart-april) i traje osam dana. Naziva se još i *Hag aaviv* (praznik proleća) i *Hag amacot* (praznik beskvasnog hleba), jer se obavezno jede *maces*. Praznik se slavi po strogo utvrđenom ritualu.
- Pravednik* – Jedan od devet zadataka Jad Vašema, prema *Zakonu o sećanju na mučenike i junake*, donetog 19. avgusta 1953. godine u *Knesetu*, jeste da ovekoveči uspomenu „na pravednike svih naroda koji su stavljali svoje živote na kocku da bi spasavali Jevreje“. *Pravednik* je približan prevod izraza „*Hasidej umot haolam*“, dok bi bukvalni prevod glasio „pravednik sveta“.
- Prefettura* – (ital.) sresko načelstvo
- Prična* – (nem.) primitivan ležaj od drvenih letava za logorske zatočnike
- Purim* – praznik koji se slavi u znak sećanja na boravak Jevreja u Persiji i na događaje opisane u biblijskoj knjizi o Esteri. Slavi se 14. dana meseca *Adara* (februar-mart).
- Rabin* – (rav = učitelj). „Uobičajena tuđica za označavanje jevrejske svećene osobe, nastala u Zapadnoj Evropi (Rabbiner, rabbi i dr.) od riječi rabi – moj učitelj, moj majstor. Rabi nije u osnovi svećena osoba, niti svećenik, već je to jedan od učenih naslova koji se dodjeljuju nakon završene ješive. Rabini su u jevrejskim zajednicama obavljali svoje funkcije, tumačili zakone, čak i sudovali na neprofesionalnoj osnovi, kao ovlašteni stručnjaci, znalci jevrejskih znanosti. Profesija rabina, kao plaćenog službenika opštine, a u nekim društvima i državama, novijeg je datuma.“ (Verber, 1988: 339).
- Revir* – (nem.) predeo, kraj, oblast; u logoru naziv za bolnicu
- Roš* – (hebr.) glava, starešina, poglavica, vođa (kena, mošave, kibuca)
- Roš Hašana, Roš Ašana* – (hebr.) praznik – jevrejska Nova godina. Slavi se 1. i 2. dana meseca *Tišrja* (septembar-oktobar).
- Seder* – (hebr. seder = red)) svečana večera – uvodni obred za slavljenje praznika Pesaha
- Sefardi* – (hebr.) potomci Jevreja proteranih sa Iberijskog poluostrva u 15. veku (*S'farad* = Španija)
- Sinagoga* – (grč.) jevrejska bogomolja; „Riječ *sinagoga* javlja se prvi put u *Septuaginti*, prijevodu *Starog zavjeta* na grčki jezik u III vijeku pr. n.e., i označava zajednicu, grupu ljudi, opštinu. Nešto kasnije riječ *sinagoga* se odnosi samo na zajednicu vjerskog karaktera, odnosno mjesto na kome se obavlja jevrejsko bogoslužje. Dugu istoriju ima i hebrejski naziv *bet hakneset* (aramejski: *bet hakeništa*) – kuća okupljanja, koji se nerijetko mogao čuti u Bosni. Među bosanskohercegovačkim Jevrejima bilo je uobičajeno sinagogu zvati: *bram*, *templ* i *kal* (ovo posljednje ime koristili su samo *Sefardi*“ (Gotovac, 1987: 11).

- Sonderkommando* – (nem.) specijalna komanda; zatočnici na radu u gasnoj komori i krematorijumu prilikom eksterminacija
- Sukot* – (hebr.) praznik koliba, senica (suka = koliba, senica, šator). Jevreji su po izlasku iz egipatskog ropstva, 40 godina lutali pustinjom i pritom boravili pod šatorima. U znak sećanja na tu vrstu smeštaja Jevreji na *Sukot* borave u senicama sedam dana. Inače praznik traje devet dana. Slavi se u jesen.
- Šabat* – (hebr.) subota, sedmi dan u nedelji, dan potpunog odmora, svaki rad je zabranjen
- Šalom* (Šalom Alehem) – (hebr.) Mir, mir vama; uobičajeni pozdrav
- Škajah* – (hebr.), složenica od *Jašar i koab* = prvi put. U hramu se upotrebljava prilikom čitanja Tore tj. kod čestitanja za dobro obavljenu dužnost, u smislu 'Svaka ti čast' ili 'Alal ti vera'
- Šoa* – (hebr.) hebrejska reč za *holokaust*
- Šomer* – (hebr.) stražar
- Štetl* – (jid.) gradić ili varošica u Poljskoj i Rusiji većinom nastanjen jevrejskim stanovništvom
- Talit* – (hebr.) molitveni ogrtač koji nose muškarci prilikom molitve
- Talmud* – (hebr.) učenje. To je jevrejska „postbiblijska enciklopedija osebnog tipa, stvarana između II i IV stoljeća... To je prije svega, zbirka komentara sastavljenih na osnovu raznih tumačenja Biblije, ali sadrži i opsežnu građu o religijskim i svjetovnim običajima Židova. U njemu ima elemenata teologije, etike, agronomije, medicine, higijene, prava, povijesti, matematike, astronomije itd. /.../ Talmud je regulirao način života Židova u postbiblijskim vremenima sve do emancipacije u XIX stoljeću. /.../ Talmud je imao presudnu ulogu u čuvanju židovskog nacionalnog jedinstva u dijaspori. Zbog svoje strogosti i moralističke pedantnosti, zbog naglašenog judeocentrističkog stava, oštire opozicije protiv prozelitskog nastojanja kršćanstva, Talmud je stoljećima bio napadan, klevetan i krivotvoren unutar i izvan židovstva.“ (Baleti, 1982. 34).
- Tefilin* – molitveno remenje koje se stavlja na čelo i levu ruku.
- Tempel* – (hebr.) hram, jevrejska bogomolja
- Tora* – (hebr.) pet knjiga Mojsijevih koje po jevrejskoj tradiciji čine osnovu jevrejske religije.
- Trumpeldor* – cionistički desničarski političar
- Vermaht* (*Wehrmacht*) – Nemačke oružane snage
- VNV* (*Vereinigung der Nazi Verfolgten*) – Udruženje progonjenih od nacista
- WIZO* – skraćena za: Womens International Zionist Organisation – Svetski savez cionističkih žena
- Zählappell* – (nem.) prebrojavanje postrojenih zatočenika na određenom mestu